

**Quality of Life
Diagnosis.
The Temporal
Analysis of
Overall
Dimensions**

DIAGNOZA CALITĂȚII VIETII. ANALIZA TEMPORALĂ A DIMENSIUNILOR GLOBALE *)

S.G. SEBE

This article presents an analysis framework for the study of the temporal relationships between the collective perceptions. These perceptions are identified by sectorial features of the quality of life and overall subjective evaluations of the quality of life.

1 Formularea problemei

In cercetările din domeniul calității vietii s-a pus accent în ultimii ani pe detectarea mecanismelor satisfacției de viață. Explicația acestui fapt constă chiar în motivul penru care, începând cu anii '60 s-au completat monitorizările efectuate *exclusiv* pe baza indicatorilor economici, utilizate în proiectarea, evaluarea și predictia politicilor sociale, și anume că oricum s-ar defini conceptul de *calitatea vietii*, doar aceste determinante nu sunt suficiente scopurilor propuse (vezi pentru detaliu C. Zamfir, 1984, F.M. Andrews, 1989).

Într-o serie de studii la nivel național care acoperă o mare parte a statelor cu preocupări explicite în acest domeniu (țările scandinave (E. Allardt, 1976), SUA (Andrews și Withey, 1976), Australia (Headey, 1981), Comunitatea Europeană (Rabier, 1974), România (Zamfir, 1984), Canada (Atkinson, 1979), Coreea de Sud (Shin, Kim și Lee, 1982), etc.) s-au conturat următoarele concluzii:

*) Revista de cercetări sociale, nr. 4, xxx, 1997.

- variabilele de clasificare impuse de standardele demografice¹ pe de o parte explică *sub 15%* din variația evaluărilor privind calitatea globală a vieții, iar pe de altă parte multe dintre concluzii sunt ușor previzibile (cum ar fi faptul că percepția asupra sănătății se deteriorează cu vîrstă, că satisfacția crește odată cu veniturile, etc.). Această stare de fapt a împins cercetările într-o altă direcție, bineînțeleas preluând din aceste variabile contribuțiile de fond.
- O primă abordare orientată către problema în sine, a încercat să explice cum șiși evaluatează oamenii propria calitate a vieții. În acest sens s-a formulat o primă conjectură: În măsura în care se poate defini și estima diferența dintre aspirații și percepția asupra a ceea ce dețin, mecanismele prin care se formează percepțiiile asupra calității vieții ar putea fi studiate *dinăuntru* problematicii lor. Cum studiile teoretice au rămas în urma materialului empiric din motive expuse spre exemplu de Andrews (1989), efortul pe acestă direcție este orientat în special asupra aspectelor conceptuale (asupra acestui punct și a importanței lui actuale vezi de exemplu lucrarea *Happiness in nations: subjective appreciation of life in 56 nations, 1946-1992*, (Veenhoven, 1993).
- Având în vedere că formularea precedentă are la bază o idee de tip micro-macro, s-au demarat studii în care punctul de vedere psihologic intermediază trecerea către cel sociologic.

Luând în considerare această ultimă idee alături de câteva distincții esențiale introduse relativ recent în problemă (Zamfir, 1992) ne propunem să vedem ce concluzii am putea trage de pe urma unui studiu de caz al cărui interes este în afara oricăror discuții: societatea românească a ultimilor șapte ani.

1.1 Scopurile cercetării

Idea de bază din direcția subliniată mai înainte constă în aceea că tendințele la scară mare ale sistemului studiat trebuie detectate prin determinante globale. În acest sens vom relua o idee oarecum naturală conform căreia, pentru a înțelege configurația calității globale a vieții, ar fi de presupus o relație de determinare a acesteia de către calitatea sectorială a vieții. Cadrul în care se plasează problema a fost relativ recent expus în *Determinanții ai calității vieții* (Zamfir, 1992) prin elemente de clasificare ce pornesc de la una dintre distincțiile specifice domeniului calității vieții, i.e. cea dintre indicatorii obiectivi și subiectivi. La nivel conceptual aceasta se referă la tipurile de realitate prin care se filtrază, raportul de percepție mediat de indivizi corpului social: în primul caz este vorba despre o realitate a determinanțelor factuale ce oferă reperul concret în procesul de filtrare pe când în cel de al doilea intervine un proces de evaluare a consecințelor subiective induse prin determinanțele proprii (așteptări, valori, aspirații, etc.), dar în cadrul motivational precedent; acest mecanism generează atitudini exprimabile. Generic vorbind, aici stă rațiunea pentru interesul special privind indicatorii globali ai calității vieții iar rezultatele obținute prin metoda utilizată în detectarea factorilor explicativi ai variației calității vieții confirmă punctul de vedere prezentat aici pe scurt.

În acest sens este deznăudat de notat următorul aspect ce completează mecanismul precedent care se poate deduce din considerații implicate expuse în lucrarea citată mai sus (Zamfir, 1992). De fapt are loc și o retroacțiune a părții subiective asupra semnificațiilor induse de procesul de evaluare filtrat prin propriile așteptări privind utilitatea cadrului obiectiv, iar dacă judecăm în termeni globali, atunci putem numi această parte o relație macro-micro. Altfel spus, cadrul global ajunge să local-

izeze valoric semnificații mai restrinse și mai concrete care prin consecințele evaluărilor ce au loc în timp transferă acestora atribute de reper. Ar fi de dorit să avem o metodă, fie ea și empirică care să ne dea posibilitatea să detectăm aceste localizări; într-una din secțiunile următoare, tocmai o astfel de problemă va fi tratată.

Revenind la concret, din punct de vedere tehnic³, ceea ce dorim să studiem în aceste pagini constă în faptul următor: alegând sectoare ale calității vieții despre care *stiu* că aduc o contribuție ridicată la explicația calității globale a vieții (în Zamfir, 1992) sunt identificate familia, veniturile, viața politică... prin indicatori subiectivi de percepție), cum am putea crea un studiu invers, în care pornind de la evaluări globale în intervale de timp compatibile cu acest atribut, să le traducem în termeni de preocupări generice actuale și de opinii dominante. Altfel spus, ce concluzii se desprind din retroacțiunea calității globale a vieții pe termen lung asupra aspectelor localizabile la nivel de caracteristici ale conștiinței colective.

1.2 Datele utilizate

Datele utilizate sunt cele corespunzătoare unei cercetări derulate în perioada 1990-1997 la ICCV⁴. Principalele motive pentru care am optat în această alegere au fost următoarele:

1. sunt singurele date⁵ ce corespund unor cercetări de amploare pe tema amintită, toate derulate pe parcursul timpului după o *aceeași* metodologie de culegere prin interviu;
2. în fiecare an eșantionarea stratificată multistadială a fost validată atât pe baza datelor statistice ale CNS⁶ cât și prin alte comparații, a căror enumerare o omis;
3. pentru a putea studia ipoteze noi ce se inseră în tema amintită, în modelul statistic specific cercetărilor sociale nu s-au facut ponderări⁷.

4. selecția subiecților a respectat stratificarea din fază de proiectare a eșantionului și s-a realizat cu o aceeași procedură aleatoare, iar metodologia interviului a fost controlabilă prin tehnici din teoria anchetelor sociale (cf. Moser, 1967, Deroo și Dussaix, 1980 etc.).

Din chestionarele aferente au fost alese, în conformitate cu criteriile expuse în subsecțiunile precedente, câteva determinante ale calității vieții care au fost reprezentate prin întrebări formulate la fel, ce vor fi discutate mai jos.

2. Modelul empiric

Secțiunea de față expune un cadru în care mijlocul prin care vom analiza în continuare problema expusă devine partea principală ce leagă formularea discursivă a acesteia cu interpretarea rezultatelor.

2.1 Analiza determinantelor global

Elementele acestui cadru provin din probleme ce pot constitui subiecte în sine pentru cercetarea sociologică. Dacă nu pierdem din vedere aspectul operațional necesar aplicării teoriei, atunci putem admite următorul punct de vedere introdus în sociologie de Haret și pe care îl vom numi problema de reprezentare (cf. Haret, 1969, pp. 60-68). Pe scurt, aceasta se poate formula astfel: studiul unui fenomen social poate beneficia de analogia cu modele ale unor fenomene din științele naturii dacă:

- pe baza unor clasificări specifice sociologiei se pot formula un număr finit mic de variabile stipulate drept reprezentative pentru atributele definitorii ale fenomenului, astfel încât la nivel de interpretare să se poată admite existența unor termeni ficsi de comparație. Prin aceasta se poate introduce cel puțin ca ipoteză de lucru o definiție a stării sistemului studiat.

- analogia pleacă de la interacțiunile dintre elementele fiecărui sistem implicat în fenomenele între care aceasta se va stabili, deducând din relațiile specifice sistemului de la care se pornește analogia, indicii de definire a unor relații specifice pentru sistemul căreia îi este destinată.
- Operaționalizând definițiile astfel detectate se poate trece la studiul materialului empiric al fenomenului studiat, dacă avem deja elaborată o teorie de măsurare pentru variabilele de la primul pas'.
- Interpretarea aspectelor analitice furnizate prin analiza punctului precedent trebuie să decidă asupra căii de urmat în readaptarea modelului prin modificări asupra elementelor de la primul punct (criterii de clasificare, ipoteze, definiții, etc.).

Abstractizând acest punct de vedere, trebuie să alegem pentru definirea stării sistemului studiat variabile care să aibă următoarele proprietăți: pe de o parte, să reflecte importanța unei teme exprimabile prin itemi, relativ la un corp social generic conceput în termeni de opinie dominantă, iar pe de altă parte să existe posibilitatea de exprimare analitică explicită a datelor culese prin metodele specifice anchetelor sociale.

Pentru necesitățile din acest articol vom admite drept variantă utilă scopurilor propuse și coerentă cu cerințele de mai multe două concepte introduse inițial de Hofstätter (Hofstätter, 1953), (Hofstätter, 1966) în forma revizuită mai recent în *Contribuții privind măsurile Hofstätter* (Sebe, 1995). Elementul analitic ce permite modul efectiv prin care se realizează prelucrarea datelor din amintita cercetare va fi expus în secțiunea următoare, omițând detalii analitice, dar concentrându-ne asupra detectării unor noi probleme cu utilitate în schema haretiană de mai înainte.

2.2 Diagrame haretiene

Ideea haretiană astupă pasului inițial în abordarea problemelor de mișcare, echilibru și stabilitate a fenomenelor sociale (i.e. o mecanică socială, deoarece acestea sunt concepte din mecanica rațională concepută ca filozofie naturală) a fost concretizată prin problema reprezentării, iar elementul analitic introdus de el este ceea ce vom numi în continuare o diagramă haretiană i.e. o reprezentare asemănătoare a graficului variabililor măsurate în contextul interpretării fenomenului studiat. Altfel spus, nu trebuie să reducem diagrama haretiană la aspectele ei formale, deoarece ea este un mijloc de a concentra informație interpretabilă într-un context dat, exact așa cum acest mijloc a împins practic știința mecanicii raționale prin ciclul expus mai sus de la studiul empiric la cel de filozofie naturală. Am ales această denumire deoarece esența ei îi este datorată lui Haret, iar perenitatea îi se poate lesne constata dacă îi remarcăm utilizarea în diverse ramuri ale științelor sociale: sociologie politică (Dogan, 1946; Eysenck, 1947; Duverger, 1964), știință politică (Ivan, 1933; Duverger, 1976), calitatea vieții (Andrews și Withey, 1976; Zamfir, 1984), etc.

Conținutul prezentei subsecțiuni expune o astfel de abordare, corespunzătoare următoarei probleme:

Sunt interesat să găsim o prezentare analitică și o reprezentare grafică pentru următorul fenomen: dat fiind un item generic testat printr-o întrebare închisă univalentă, care este modalitatea de a reprezenta opinia majoritară și gradul de decidiabilitate rezultate din răspunsurile unui eșantion?

Calitățile suplimentare ale măsurilor în cauză, care permit o reprezentare haretiană ca răspuns la întrebarea formulată mai înainte sunt următoarele:

- când pentru un palier de neutralitate dat, nenul, actualitatea devine maximă, opinia majoritară se anulează, reciprocă

nefiind neapărat valabilă. Acest fapt permite să asociem cu sens într-o reprezentare carteziană un segment nevid al actualității ce corespunde valorii zero a opiniei majoritare și apoi, după o scalare convenabilă să indexăm *acești* segment cu valorile opiniei majoritare. Concepându-le ca funcții pe stări prezentate prin frecvențe empirice, le putem numi *coordonate haretiene*.

- convenim să asociem *denumiri* punctelor definițorii dintr-o reprezentare aprodusului $(-100,100) \times (0,100)$. Astfel:

- punctul $O(0,0)$ îl numim *origine* deoarece sistemul pentru care ambele coordinate haretiene sunt nule nu are nici opinie majoritară și nici actualitate;

- punctul $E(0,100)$ îl numim punct de echilibru pentru că el corespunde distribuțiilor echifrecvențiale; sistemul reprezentat prin acest punct este într-o stare de idecidabilitate totală; în funcție de item și de contextul teoretic în care este integrat, acest punct poate semnifica de pildă și o situație de dispută sau conflict;

- punctul $D(-100,0)$ îl numim punct de defavorabilitate întrucât opinia majoritară este contrară sensului semantic considerat pozitiv iar actualitatea nulă.

- punctul $F(100,0)$ îl numim punct de favorabilitate fiindcă opinia majoritară este maximă iar actualitatea nulă;

- punctul $M(-100,100)$ îl numim punct de negativitate deoarece opinia majoritară are valoarea minimă iar idecidabilitatea este maximă;

- punctul $P(100,100)$ îl numim punct de pozitivitate deoarece ambele coordinate au valori maxime; de remarcat că deși opinia majoritară este maximă, idecidabilitatea este și ea maximă deci starea de acest tip este destul de "instabilă";

- convenim să asociem denumiri unor zone ale diagramei, atât pe baza poziției față de punctele determinante, cât și pe baza semnificației determinanțelor asociate cu axele. Astfel:

- zona de incoerență este cea vecină originii $O(0,0)$;

- zona de idecidabilitate este cea vecină punctului $E(0,100)$;

- zona de neîncredere are două componente separate: una vecină punctului $M(-100,100)$ iar cealaltă punctului $P(100,100)$;

- zona de favorabilitate este cea vecină punctului $F(100,0)$;

- zona de defavorabilitate este cea vecină punctului $D(-100,0)$.

cuvântul *vecină* are un sens neprecizat decât la nivel intuitiv. Pentru a înălțura acest neajuns va fi nevoie să introducem o distanță¹⁰ pe spațiul *opinie majoritară-actualitate* considerat aici. În această lucrare ne limităm doar la două remarcă, anume că o distanță de tip Minkowski are sens din punct de vedere al interpretării și un spațiu înzestrat cu astfel de structură îl vom numi reprezentare haretiană¹¹.

- se mai pot introduce și alte denumiri, însă pentru simplitate ne vom mulțumi cu cele enumerate.

Rostul zonelor în cauză este tocmai de a ocoli în partea de interpretare a rezultatelor marea de cifre ce stau în spațele obținerei conciuziilor. Pe de altă parte, există fapte care nu rezultă din tabelele numerice decât poate cu un efort considerabil privind comparări de cifre, dar este lesne sesizabil prin intermediul diagramei haretiene, el corespunzând problemei de grupare. Pentru aceasta¹², este utilă introducerea unei distanțe pe spațiul haretian în cauză.

Atât opinia majoritară, cât și actualitatea, au fost construite ca mărimi adimensionale, independent de dimensiunea frecvențelor. Din acest motiv ne putem pune problema de a introduce cu sens pe spațiul considerat al reprezentării haretiene o distanță matematică, care sănțează *numai* în context dimensional omogen.

Ratiunile pentru care se impune să facem acest lucru au fost enunțate într-o lucrare anterioară și nu le mai amintim aici,

trecând direct la motivele de ordin sociologic din care vom intui ce distanță este mai indicat să considerăm.

Desi cele două măsuri sunt adimensionale, ele reprezintă, aşa cum se poate lesne constata din ipotezele ce stau la baza construcției lor, lucruri distincte din punct de vedere sociologic și deci nu le putem identifica ca tip de coordonate, aşa cum facem spre exemplu cu lungimi adimensionalizate. În cazul acestora, introducând noțiunea geometrică de arie, putem oferi un suport de calcul algebric prin operația de înmulțire sau chiar mai simplu, prin ridicarea la patrat necesară introducerii unității de arie.

În cazul de față, nu are vreun sens să ne punem problema de a interpreta ridicarea la patrat a unei măsuri chiar adimensionalizate a actualității ori opiniei majoritare. Atâtă vreme cât nu știm ce reprezintă nici aria din spațiul *opinie majoritară - actualitate*, din punctul de vedere al interpretării, nu o vom introduce¹², tocmai pentru a ocoli o abordare pur formală a problemei.

$$\begin{aligned} l_1 &: H_1 \times H_1 \rightarrow \mathbb{R}_+, \\ \Pi_1 &: H_1 \rightarrow \text{im}(op_maj), \quad \Pi_1(\omega, \alpha) = \omega \\ \Pi_2 &: H_1 \rightarrow \text{im}(a), \quad \Pi_2(\omega, \alpha) = \alpha \\ l_1(x_1, x_2) &= |\Pi_1(x_1) - \Pi_1(x_2)| + |\Pi_2(x_1) - \Pi_2(x_2)| \end{aligned}$$

unde Π_i sunt projectorii cartezieni asociați spațiului abstract H_1 , iar $x_i = (\omega_i, \alpha_i)$ sunt punctele generice ale acestui spațiu. Reprezentarea acestui obiect matematic se realizează prin ceea ce vom numi o *diagramă baricitiană* i.e. o identificare a punctelor reprezentative din H_1 cu concretizări ale unei reprezentări affine euclidiene, singurul obiect care se poate desena¹³.

Cu acestea, restrângându-ne la nivel elementar și concret, putem evalua în spațiul abstract variațiile introduse mai în-

Prin urmare, în măsura în care putem să asociem un sens interpretabil pentru adunarea măsurilor adimensionale considerate, putem spera că se justifică introducerea distanței l_1 , în vederea exprimării relațiilor de vecinătate dintre stările reprezentate, întrucât din familia metriilor minkowskiane este singura care nu necesită decât operația respectivă, fiind *doar* distanță. Rămîne să justificăm această operărie, sau altfel spus, să punem în evidență motivul de ordin sociologic ce permite operația de adunare.

Ambele măsuri au un atribut sociologic comun, și anume, opinia majoritară ne indică măsura globală a polarizării opiniei¹⁴, iar actualitatea, măsura disputelor potențiale induse de polarizare¹⁵. Altfel spus, idecidabilitatea vs. polarizarea subiecților considerați global le leagă ca sens.

Acum putem trece la a prezenta pe scurt semnificația proprietăților formale ale acestei distanțe, definită la acest nivel după cum urmează.

$$H_1 = \text{im}(op_maj) \times \text{im}(a), \quad (2.1)$$

Intuitiv, măsura globală a polarizării opiniei este reprezentată de produsul cartezian a celor două spații, unde fiecare dimensiune este reprezentată de un spațiu minkowski. Întrucât dimensiunile sunt generice, reprezentându-le pe diagrama în cauză. Un exemplu pentru tema de utilizare a acestei distanțe va fi prezentat mai jos.

Proprietățile generice ale distanței sunt verificate și se pot interpreta, însă având în vedere că geometria minkowskiană (H_1, l_1) nu este euclidiană, ci hiperbolică, faptul specific la nivel intuitiv fiind că există o clasă de puncte cu proprietatea că prin oricare două dintre acestea se pot duce două segmente neorientate ale acestei geometrii¹⁶, ar fi justificată o tratare mai a-

tentă a acestei idei.

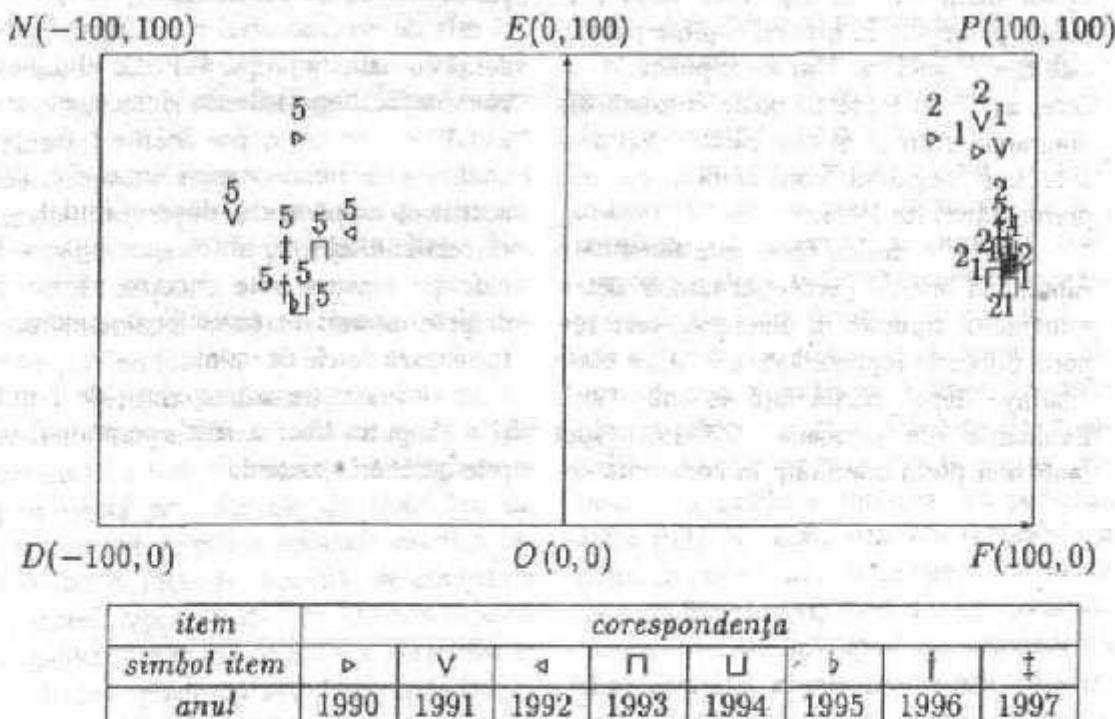
Odată introdusă noțiunea de distanță, putem vorbi cu sens de apropierea dintre punctele reprezentării în cauză, și de aici să precizăm zonele a căror interpretare are o semnificație precisă; ne referim aici la zonele menționate mai înainte.

2.3 Analiza cinematică

Importanța considerațiilor anterioare se poate lesne justifica printr-un argument sugerat de o lectură atență a lucrării lui Haret conform căruia dacă analizăm fenomene în care conceptul de timp nu poate fi practic neglijat, atunci analogia cu cinematica este primul pas. Pentru realizarea efectivă a acesteia, el indică paralela mai intuitivă între geometrie și geografie ca noționalizări adecvate unor clase de atri-

bute distincte corespunzătoare aceluiași concept de spațiu. Pe această direcție vom considera diagrama haretiană a măsurilor Hofstätter generalizate expusă mai înainte drept spațiu în care se poate derula analiza în timp a determinantelor globale legate de atribute percepute prin conceptul de opinie majoritară. Problemele care ar trebui aici lămurite privind diferența, de altfel necesară, între fațetele obiectiv/subjectiv le vom amâna tocmai pentru a deduce și din acest studiu aspecte ale formulării acestora. Acum suntem în poziție să expunem partea de interpretare rezultată din considerațiile de mai sus.

Evoluția percepției asupra gradelelor de mulțumire privind profesiile practice, locurile de muncă și veniturile este expusă în diagrama de mai jos¹⁹.

O primă remarcă constă în aceea că, indiferent de momentul de timp, percepția asupra profesiei este mai bine conturată și mai puternică *întotdeauna*, din punctul de vedere al opiniei majoritare, față de cea privind locul de muncă. Analitic, aceasta corespunde faptului că punctul corespunzător codificării 1 este mai aproape de punctul F decât cel cu codul 2, *indiferent* cum măsurăm această apropiere: fie în metrica minkowskiană 1., fie în cea euclidiană. Acest fapt este justificabil prin aceea că prima noțiune este mult mai largă decât a doua. Ceea ce este însă demn de notat constă în aceea că împreună cu toate concluziile ce vor urma, el este obținut pe cale numerică, în contextul modelului empiric adoptat aici.

De asemenea, faptul că veniturile stau în mod constant (în raport cu timpul) în zona de percepție negativă, pe când profesile și locurile de muncă în cea pozitivă, indică pe lângă diferență calitativă dintre itemii menționați și faptul că reala problemă percepță la nivel de opinie publică este cea financiară. Din acest punct de vedere, aşa cum lesne se poate constata din diagramă, ultimul an este caracterizat de o apreciere negativă comparabilă cu anii premergători lui 1996.

În al doilea rând, este notabilă o ruptură la nivelul percepției tuturor determinanțelor figurate în diagramă, care împarte punctele reprezentative în două clase distincte după poziția față de anul 1992. Evaluările din perioada 1990-1991 sunt mult mai puțin conturate în conștiința co-

lectivă decât cele din perioada 1992-1997, fapt lesne constatabil din diagramă, analizând nivelul actualității. Pe de altă parte, este demn de notat că valorile coordonatelor punctelor reprezentative corespunzătoare celui de al doilea interval temporal sunt mult mai apropiate între ele comparativ cu cele referitoare la prima perioadă¹⁹. Acest fapt indică o *stabilizare* a percepțiilor privind determinante în cauză.

În cadrul unui același grup pentru determinante receptate pozitiv, în spate din perioada 1992-1997 este de remarcat că limitele de variație a percepției colective a actualității corespund anilor imediat următori alegerilor pentru minime, respectiv cei ai alegerilor pentru maxime. Variația opiniei majoritare este fixată de anii din prima categorie enunțată. Pentru determinantele situate în zona negativă a opiniei majoritare, regula este inversată.

Importanța acestor remarcă rezidă cel puțin în următoarele aspecte: pe de o parte, efectele de stabilizare a percepției ca și cele de tip tendențial pot fi puse în evidență cu metoda propusă. Pe de altă parte, anumite ambiguitățile în detectarea unor astfel de efecte se pot înălța fie prin analiza unor itemi conecți temei fie, dacă aceștia nu există în chestionarul inițial, prin cercetări ulterioare; altfel spus putem decide pe această cale dacă să ne îndreptăm atenția în formularea termelor ce furnizează datele de opinie.

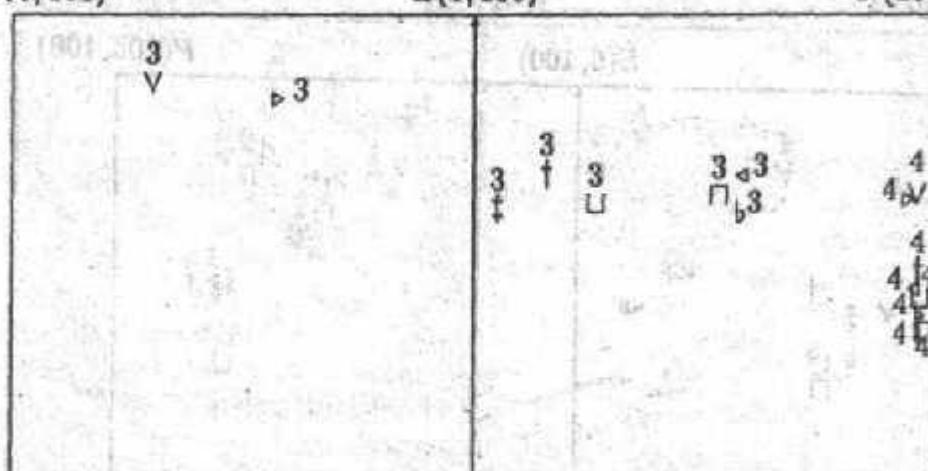
Percepția asupra vieții de familie și a timpului liber a fost operationalizată prin întrebări standard.

DIAGNOZA CALITĂȚII VIEȚII

N(-100, 100)

E(0, 100)

P(100, 100)

D(-100, 0)

O(0, 0)

F(100, 0)

item	corespondență							
	p	v	a	n	u	b	t	f
simbol item	p	v	a	n	u	b	t	f
anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997

Referitor la satisfacția privind viața de familie se mențin toate remarcile anterioare, atât privind împărțirea în două subgrupe, cât și cele corespunzătoare determinantelor apreciate pozitiv. El este mult mai grupat, comparativ cu cel referitor la timpul liber, fapt explicabil prin stabilitatea percepției asupra valorilor privind familia. De altfel se poate ușor remarca o creștere considerabilă în ultimii cinci ani a încrederei privind familia.

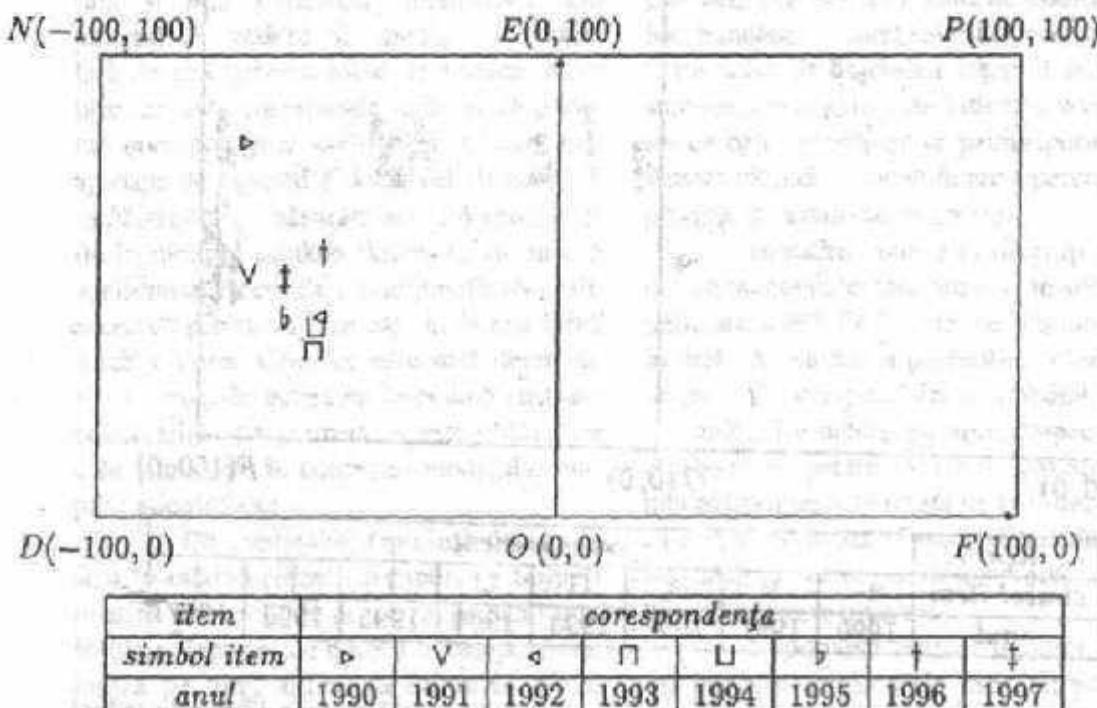
O situație distinctă prezintă itemul referitor la satisfacția asupra modului de petrecere a timpului liber, deși împărțirea precedentă pe intervale de timp are un caracter net: în prima perioadă există o insatisfacție față de această determinantă (punctele reprezentative se situează în zona negativă), iar în cea de a doua, o satisfacție în diverse grade cu stabilizare relativă în zona pozitivă. Limitele de variație privind opinia majoritară sunt plasate în vecinătatea anilor în care au avut loc alegeri și tot aceștia indică și nivelul cel mai ridicat al actualității; perturbarea activităților ce di-

minuează bugetul de timp liber este îndusă și de vecinătatea cu momentul electoral și deci percepția asupra participării la acest proces este considerată de corpul social drept o activitate, nu o recreere.

Percepția asupra vieții politice evaluată de subiect prin prisma satisfacției personale ca raportare la propriile convingeri și valori confirmă separarea în două perioade de timp, aceeași cu cele constatate anterior. De remarcat că opinile majoritare corespunzătoare primei perioade sunt considerabil mai defavorabile comparativ cu cele ce se referă la a doua perioadă. În cadrul estimărilor din perioada 1992-1997 percepția cea mai favorabilă o dețin, în ordine descrescătoare, anii în care au avut loc alegeri, unul din motivele subiective constă în faptul că respondenții și-au exercitat efectiv opinia privind viața politică. Altul, de natură obiectivă este datorat nivelului de exprimare pe canale de comunicare și în manieră tranșantă a luptei politice. Distincțiile între anii acestei perioade sunt date pe ordonată de nivelele

actualității, anii cu alegeri fiind caracterizați de o incertitudine mai ridicată în

privința opțiunilor la nivelul conștiinței collective comparativ cu cei intermediari.

Din nou se poate remarcă o apropiere a estimării perceptiei colective asupra vieții politice din anul 1997 față de anul 1995 (practic, egalitate pe coordonatele harătiene privind opinia majoritară adoptată aici) și descreșterea încrederei asupra vieții politice față de anul 1996 care deține, în privința capitalului de încredere acordat, o poziție privilegiată printre cele șapte ani. Acest fapt se menține pe ambele coordinate atât privind opinia majoritară cât și mai ales actualitatea ce caracterizează în context consolidarea opiniei. Având în vedere că poate aceste concluzii ar fi rezultat și din intuiții, deși în acest cadru putem evalua fapte cantitative pe care nici un astfel de proces nu le poate furniza, să explicăm succint ultimul aspect. Mai exact, înțînd cont de interpretarea actualității,

putem sesiza ce semnificație induc pozițiile relative ale punctelor reprezentative în contextul diagramei pentru cuvântul *consolidare*, cel mai simplu având opusul său, cel de confuzie. Aceasta este maximă în 1990 și minimă în patru ani *consecutivi*, anume 1992-1995, ultimii doi ani alături de 1991 ocupând poziții intermedii. Altfel spus, consolidarea opiniei majoritare în percepție negativă asupra vieții politice din țară a fost maximă în anii consecutivi menționati, și se apropie de zona acestora în ultimul an.

Având în vedere comentariile precedente, considerăm nimerită o prelungire a lor prin determinante privind percepția comparativă asupra calității vieții, a modului în care este condusă țara și aprecierii schimbării.

DIAGNOZA CALITĂȚII VIEȚII

$N(-100, 100)$

$E(0, 100)$

$P(100, 100)$

$D(-100, 0)$

$O(0, 0)$

$F(100, 0)$

item	corespondență						
	V	+	Π	U	þ	†	†
simbol item	V	+	Π	U	þ	†	†
anul	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997

Aprecierea comparativă a calității vieții a fost evaluată la nivelul chestionarului prin termenii de memorie difuză fixă temporal, respectiv "față de anul trecut" (codul 1), "față de anul 1989" (codul 2). Codurile 3 și 4 sunt în diagrama de față rezervate aprecierilor privind modul în care este condusă țara respectiv celor referitoare la gradele de acord / dezacord ale efectelor pozitive ale schimbării ca noțiune generică.

Urmărind raportarea la anul precedent momentului evaluării (i.e. simbolurile temporale supranotate prin cifra codului, în acest caz 1) constatăm că tendința în opinia colectivă este orientată către o defavorabilitate accentuată. Acest fapt este reconfirmed de încă două aspecte, ambele decurgând din modelul adoptat și nu din considerații discursive.

Pe de o parte, raportarea la anul 1989 (i.e. simbolurile supranotate de cifra 2) confirmă ordinea evaluărilor. De această dată, fără nici o excepție, evaluările sunt defavorabile, însă la un nivel al opiniei majoritare net superior celui din raportarea

precedentă. Ambele grupuri de comparație fiind destul de compact reprezentate¹⁰ putem conchide că percepția este negativă, estimările corespunzătoare celor două raportări susținându-se una pe cealaltă și arc loc o degradare a calității vieții și la nivel de percepție colectivă, fapt care induce subliminal problema generică a schimbării. În plus, diferența dintre aceste două grupuri de estimări ale percepției, referitoare la 1989 și la anul precedent are o semnificație explicită, ea reprezentând în ochii opiniei publice o măsură pentru ce s-a realizat în această perioadă în depășirea dificultăților prin care raportarea la situația trecută se poate transforma în capital motivational. Oricum, metoda este confirmată din punct de vedere al coerentei prin aceea că aprecierile prin doi itemi înruditi ca semnificație se confirmă reciproc. Din nou, anii premergători lui 1996 sunt foarte apropiati de 1997 ca percepție pe aceste două elemente de comparare, confirmând ideea sugerată de analize anterioare, conform căreia ultimul an de guvernare a cheltuit în

materie de capital de încredere cât cel puțin doi ani de guvernare anterioară schimbării din 1996.

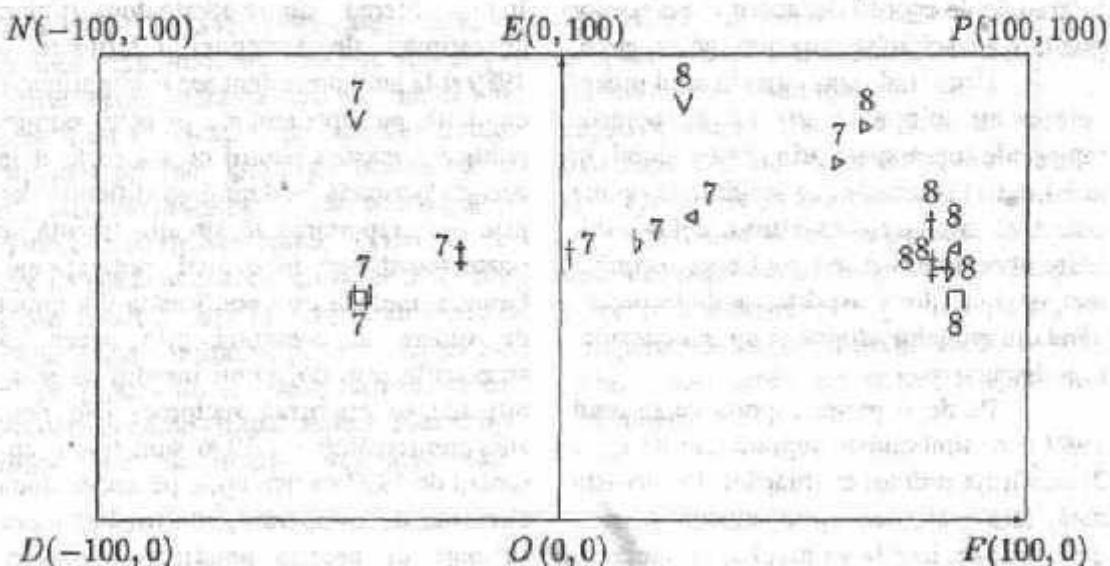
Pe de altă parte, aprecierea schimbărilor produse în societate este la un nivel descrescător al defavorabilității, oprindu-se în 1996 și 1997 la un nivel puțnic defavorabil și toate punctele din această clasă situându-se pe un palier de actualitate ridicat.

Din comparația tendințelor constatate pentru ultimii doi itemi amintiți se desprinde concluzia că, în fapt, percepția opiniei publice disociază net între semnificațiile acestora: acordul cu schimbarea ca necesitate este evident, însă maniera și modalitățile în care factorii de conducere realizează aceasta este percepțut negativ. Altfel spus, opțiunea socială către un alt tip de societate rămîne un obiectiv stabil, însă aprecierile deduse din activitatea percepțuită a clasei conducerii raportate la așteptările inducă de perioada anilor în care s-au cristalizat acestea conduc către dezamăgire. De altfel, aceste afirmații rezultă din diagramă, remarcând că ultima evaluare corespunzătoare anului 1997 plasează punctul reprezentativ al itemului cu codul 4 în zona punctului E indicând cel puțin nedumerire în raport cu ce se aștepta, pe

când cel codificat cu cifra 3 revine la poziții ce au fost deținute de anii de dinaintea lui 1996.

Nu în ultimul rând, evoluția percepției asupra modului în care este condusă țara vine să confirme cele de mai sus, atâtă vreme cât evaluările corespunzătoare anilor în care au avut loc alegeri se situează la un nivel de defavorabilitate a opiniei dominante *comparabil* cu cel privind opinia asupra calității vieții comparată cu anul precedent².

Strîns legate de aspectele anterioare și la un nivel de generalitate compatibil cu caracterul fenomenologic al evaluărilor analizate sunt și itemii prin care s-a testat percepția asupra vieții de zi cu zi și a realizărilor în viață. Aceste două determinante ale calității subiective a vieții confirmă prin tendințe distincte concluziile anterioare. Astfel, viața de zi cu zi (codul 7) este percepțuită pozitiv în anii electorali și negativ în cei neelectorali, cu grade de actualitate variabile, funcție de conținutarea opțiunilor inducă de așteptări. Situația este distinctă în anii dintre alegeri, aceștia fiind grupați în zona de percepție negativă, fapt ce se confirmă și pe cazul celuilalt item prezent în diagramă.

item	corespondență							
simbol item	•	∨	▫	□	U	↳	†	‡
anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997

Concluzii

O primă concluzie constă în aceea că determinantele cu un grad de subiectivitate ridicat sunt cel mai adesea percepute pozitiv, în timp ce determinantele legate de exteriorul individului, mai ales dacă ele pot fi quantificate în termeni obiectivi, au sănătate mult mai mică de a fi percepute pozitiv.

De aici putem deduce următoarele probleme pentru care construcția unui cadru de răspuns apare ca o necesitate atâtă vreme cât suntem preocupăți de o cale ratională în studiul fenomenelor sociale:

- legătura dintre concepțele de actualitate și opinie majoritară pe de o parte, și problematica indicatorilor subiectivi ai calității vieții pe de altă parte trebuie formulată la nivel analitic în contextul teoriei scalelor sociologice deoarece aceasta este pînă la urmă singura metodă de a introduce în respectiva abordare un tip de informație ce nu se pretează într-o manieră directă la tratări numerice specifice datelor factuale. Altfel spus, pentru abordarea problemei decelăriri factorilor subiectivi ar fi de dorit o construcție de tip scală în care parametrii cu interpretare directă în domeniul psihosocial să evalueze raportul obiectiv/subiectiv al unei teme date și în același timp să poată fi operaționalizată pentru a putea prelucra informațiile provenite cel puțin din întrebările închise univale. Un prim pas în acestă direcție se află în lucrarea *Extension théoretique de l'échelle de Taagepera* (Sebe, 1998).
- Percepția asupra calității globale a vieții a pus în evidență o aceeași dihotomizare a intervalului temporal studiat, funcție de percepția globală pe diverse determinante sectoriale ale calității vieții. Intervalul care poate fi caracterizat printr-o conturare mai vagă a opinilor și o actualitate mai ridicată, corespunde cu cel în care dinamica schimbărilor sociale a fost evidentă. De aici deducem necesitatea, cel puțin la nivel de indiciu a unei măsuri, privind rigiditatea opinilor. Cu alte cuvinte, atâtă vreme cât constatăm în raport cu variabilele *precizate* variații semnificative ale unor măsuri ce operationalizează concepțele în cauză se impune să introducem o clasificare la nivelul temelor testate prin grupări de itemi aptă de a induce o idee clară despre acele opinii ce se modifică mai ușor față de elemente fixe de comparație în sens haretian. Acesta este un pas ce a rezultat din articolul de față și va fi expus în curând.
- Tendințele deduse din analiza diagramelor haretiene corespunzătoare schimbării, care puteau fi analizate (și au și fost) înainte de finele anului 1996 convergeau către concluzia existenței unui curent de opinie favorabil acesteia, fapt despre care acum putem să afirmăm că s-a confirmat și pe acestă cale. Scopul unor "zoomări" pentru grupele de itemi a căror aglomerare într-o zonă dată a diagramei indică stabilizări doar în aparență nu ajută la detectarea de tendințe căci gândindu-l în sens retroactiv, fie prin analiza semnificației lor, fie prin alte metode, se poate rafina procesul de analiză pentru a putea deduce mecanismul grupării.
- Utilitatea acestor considerații se poate aprecia în măsura în care concepțele

fundamentale ale calității vieții sunt raportate la sensul lor originar. Pe scurt, atâtă vreme cât se adoptă punctul de vedere haretian conform căruia viața ca forță socială trebuie naționalizată în vederea minimizării riscurilor de a nu satisface tendințele manifestate prin opinie majoritară (cf. Haret, 1969, cel puțin p. 166), conchidem că eforturile de soluționare în sprijn a problemelor rezultate din considerațiile precedente dobândesc utilitate într-o teorie a riscului social în cadrul democratic, în care nu ne mai putem reduce la evaluări statice și emisarea de păreri și/sau experiente de conducere dintr-un context în care verificarea consecințelor este excludată. Pentru a ne menține pe direcția specifică școlii românești de sociologie inițiate de Haret, se cuvine să încheiem indicând atât domeniul cu care este posibilă analogia cât și ceea ce-l placează în actualitate: teoria riscului datorată lui

Arrow și variantele ei moderne.

Nota 3.1

Întrebările referitoare la această diagramă au vizat, în toate chestionarele gradul de mulțumire al subiectului relativ la profesia pe care o exercită și relativ la locul de muncă deținut în momentul interviului. Codurile asociate în diagramă respectivă sunt 1 pentru punctele generice corespunzătoare profesiei și 2 pentru cele privind locul de muncă. Aceste două determinante subiective au fost puse în comparație cu percepția interviewatului privind nivelul veniturilor din momentul anchetei (codificat prin cifra 5). Toate răspunsurile corespund unor întrebări închise univale și respectivele variante a acestora s-au cuantificat pe o scală cu cinci trepte⁷.

Nu considerăm necesară descrierea prin coordonate a respectivelor puncte generice, deoarece oricum interpretările se fac funcție de zonele enumerate mai sus.

Note și bibliografie

1. care coincid cu determinantele factuale pe baza cărora se proiecteză sondajele sociologice: vîrstă, sex, venit, ocupație, etc.
2. concepând aici acest *cuvînt* în sensul lui originar, drept arta de a da formă concretă și a pune în practică o idee.
3. este vorba despre programul de cercetare "Diagnoza calității vieții" derulat în perioada amintită la Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții sub coordonarea prof. Ioan Mărgincan.
4. cunoscute și la îndemnăna subsemnatului în acest moment.
5. Comisia Națională de Statistică.
6. deoarece s-ar fi induș ipoteze în plus care nu ar fi dat posibilitatea de a decela preocupările de interes.
7. acesta este unul din punctele cheie sesizat și formulat de Haret, însă indisponibil din punct de vedere tehnic la acea dată; el a fost elaborat de unul din membrii de seamă ai școlii de la Chicago 17 ani mai târziu, în 1927.
8. Aici adoptăm rescalarea în procente din cauză utilizării mai largi în problemele aplicate.
9. pentru detaliile de tip reprezentare grafică, vezi orică diagramă din secțiunea de față, sau cea următoare.
10. matematic ar fi de ajuns introducerea unei topologii, însă necesități practice evidente impunând metrizabilitatea acesteia, căutăm o distanță.
11. aceste considerații ne-elementare vor fi expuse într-un articol separat. Aici ne

DIAGNOZA CALITĂȚII VIETII

- limită la aspecte intuitive.
12. aceste considerații conferă de asemenea, un sens mai precis zonelor anterior introduse.
13. mai precis, noi nu am găsit pînă la această oră vreun sens acceptabil pentru acest fapt.
14. cu cât este mai apropiată de 0, cu atât ponderile polarizațiilor reciproce au o influență mai mică.
15. cu cât este mai apropiată de 1, cu atât polarizarea este mai mică în sensul apropierea de distribuția echifrecvențială, iar opinii pro și contra sunt mai uniform distribuite în eșantion.
16. privind ideea originară în context sociologic, vezi (11), cap. III.
17. aici segmentul este *definit* prin intermediul distanței; rezervăm detaliile de acest gen pentru un studiu ulterior.
18. pentru codificări vezi nota 3.1.
19. în sensul că limitele extreme ale coordonatelor corespunzătoare celei de a doua perioade formează intervale de lungimi mai mici comparativ cu cele corespunzătoare din a doua perioadă.
20. adică zona în care se situează punctele reprezentative are un diametru mic comparativ cu cel al zonelor de interpretare introduse mai sus.
21. relativ la timpii corespunzători simbolurilor supranotate prin cifra 4.
22. și din alte cercetări se confirmă această tendință privind fixarea pe termen lung în conștiința colectivă a opiniei constatații aici doar în anii menționați.
23. concret, variantele de gradare a satisfacției au fost în fiecare an același, respectiv "în foarte mică măsură", "în mică măsură", "potrivit", "în mare măsură", "în foarte mare măsură".

E. Allardt, 1976, *Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study*, Acta Sociologica 19, pp. 111-120.

F.M. Andrews, 1974, Social indicators of perceived life quality, Social indicators research 1, pp. 279-299.

F.M. Andrews, 1989, Whatever happened to social indicators?, Journal of Public Policy 16, pag. 1-3.

F.M. Andrews, 1976, *Social indicators of well-being: Americans' perceptions of life quality*, Plenum Press, NY.

T. Atkinson, 1979, *Public perceptions of the quality of life*, Statistics Canada, Ottawa.

M. Deroo și A.M. Dussaix, 1980, *Pratique et analyse des enquêtes par sondage*, P.U.F., Paris.

M. Dogan, 1946, *Analiza statistică a*

"democrației parlamentare" din România, Ed. Partidului Socialist Democrat, București.

M. Duverger, 1964, *An Introduction to the Social Sciences*, Frederik A. Praeger, NY.

M. Duverger, 1976, *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris.

H.J. Eysenck, 1947, Primary social attitudes: The organisation and measurement of social attitudes, International Journal of Opinion & Attitude Research 1, pp. 49-84.

S. Haret, 1969, *Mécanique sociale*, Gauthier-Villars, Paris, 1910, traducere în română de A.G. Apostol, Ed. Științifică, București.

B. Headley, 1981, The quality of life in Australia, Social indicators research 9, pp. 155-181.

- P.R. Hofstätter, 1953, The Actuality Measure in the Study of Public Opinion, *The J. of Applied Psychology* 17, nr. 4, pp. 281-287.
- P.R. Hofstätter, 1966, *Einführung in die Sozialpsychologie*, A Kröner Verlag, Stuttgart, 4th edition.
- Ivan, 1933, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice. 1919-1932*, Kraft & Drotleff, s.a., Sibiu.
- L. Mărginean, 1992, Strategii de cercetare a calității vieții, *Calitatea Vieții* 3, nr. 1-2, pp. 15-27.
- C.A. Moser, 1967, Survey methods in social investigation, Heinemann, London, 1958, traducere în română, Ed. Științifică, București.
- J.R. Rabier, 1974, Satisfaction et Insatisfaction Quant aux Conditions de Vie dans les Pays Membres de la Communauté Européenne, Commission of the European Communities, Brussels.
- S.G. Sebe, 1995, Contribuții privind măsurile Hofstätter. I, *Calitatea vieții* 6, nr. 1-2, pp. 177-207.
- S.G. Sebe, 1998, Extension théoretique de l'échelle de Taugepera, Ed. Complexe, ed. D. Burbu & A. Miroir.
- D.C. Shin, K.D. Kim și H.K. Lee, 1982, Perceptions of quality of life in an industrializing country: the case of the Republic of Korea, *Social indicators research* 10, pp. 297-317.
- R. Veenhoven, 1993, Happiness in nations: Subjective appreciation of life in 56 nations 1946-1992, RISBO, Erasmus University, Rotterdam.
- C. Zamfir, 1976, Indicatori sociali de "stare" și indicatori sociali de satisfacție, *Viitorul Social* 5, nr. 3, pp. 509-515.
- C. Zamfir, 1984, Indicatori și surse de variație a calității vieții, Ed. Academiei, București.
- C. Zamfir, 1990, Incertitudinea. O perspectivă psihoso-sociologică, Ed. Științifică, București.
- C. Zamfir, 1992, Determinanți ai calității vieții, *Calitatea Vieții* 3, nr. 3-4, pp. 219-229.